

IBDIS

We know

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Upanișad / Studii introductive, îngrijire text sanscrit, traducere în
limba română și note explicative: Ovidiu Cristian Nedu. – Ed. a 3-a –

București: Herald, 2023

ISBN 978-973-111-963-2

. Nedu, Ovidiu Cristian (ed. șt.)

9

UPANIȘAD

*Taittirīya, Aitareya, Kaușītaki-Brāhmaṇa,
Śvetāśvatara, Muṇḍaka, Māṇḍūkya, Maitreya,
Jābāla, Kaivalya, Vajrasūcika*

STUDII INTRODUCTIVE, ÎNGRIJIRE TEXT SANSKRIT,
TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ȘI NOTE EXPLICATIVE:
OVIDIU CRISTIAN NEDU

EDITURA HERALD
București

Redactor:
Luisa Neag

Viziune grafică și DTP:
Ela Stoica

Corector:
Cristian Pașcalău

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiare, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2023

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	7
UPANIȘADELE	14
<i>Dezicerea de natural și utopia religioasă a saltului în transcendent</i>	14
TAITTIRĪYA UPANIȘAD	
<i>Unitatea procesual-substanțială a realității</i>	17
<i>Taittirīya-Upanișad</i>	32
AITAREYA UPANIȘAD	
<i>Microcosmos și macrocosmos (în interpretare idealistă)</i>	85
<i>Aitareya-Upanișad</i>	94
KAUȘĪTAKI-BRĀHMAṆA-UPANIȘAD	
<i>Pan-vitalismul idealist (Universul ca organism conștient)</i>	115
<i>Kaușītaki-Brāhmana-Upanișad</i>	131
ŚVETĀŚVATARA-UPANIȘAD	
<i>Perspectiva absolutistă asupra realității</i>	197
<i>Śvetāśvatara-Upanișad</i>	222
MUṆḌAKA-UPANIȘAD	
<i>Recunoașterea (jñāna) versus realizare (karman)</i>	274
<i>Muṇḍaka-Upanișad</i>	290
MĀṆḌŪKYA-UPANIȘAD	
<i>Ocultarea stratificată a realității</i>	334
<i>Māṇḍūkya Upanișad</i>	347

We know books	
MAITREYA-UPANIŞAD	
<i>Repudierea naturalului și „salvarea” transcendentă</i>	359
<i>Maitreya-Upaniṣad</i>	368
JĀBĀLA UPANIŞAD	
<i>Eludarea ordinii cosmice prin renunțare</i>	381
<i>Jābāla Upaniṣad</i>	386
KAIVALYA UPANIŞAD	
<i>Jocul pulsatoriu al realității</i>	401
<i>Kaivalya Upaniṣad</i>	413
VAJRASŪCIKA UPANIŞAD	
<i>Respingerea naturalului și „verticalizarea” experienței religioase</i>	428
<i>Vajrasūcika Upaniṣad</i>	433
BIBLIOGRAFIE	441

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Prezentul volum a rezultat în urma unui demers mai degrabă autodidact. Ajuns în București și abia intrat în posesia unor copii ale unor gramatici și dicționare sanscrite, am început să particip și la cursul facultativ de sanscrită, ținut în cadrul departamentului de hindi. Dobândind câteva cunoștințe de gramatică și de fonetică, am încercat să le aplic pe textul *Māṇḍūkyei-Upaniṣad*, tentat de dimensiunile sale reduse. Nu a fost o alegere prea fericită, caracterul foarte lapidar și pe alocuri ambiguu al scrierii făcând-o neinteligibilă pentru mine la acea vreme. Atât cât am putut, am separat totuși textul în cuvinte și am căutat în dicționare termenii identificați mai mult sau mai puțin precis. Am continuat acest tip de demers cu *Śvetāśvatara-Upaniṣad* și *Muṇḍaka-Upaniṣad*. Nici *Śvetāśvatara* nu s-a dovedit o opțiune inspirată, pasajele arhaice încorporate în scriere mai degrabă accentuând nedumeririle pe care le aveam în ceea ce privește construcția sintactică și aspectele de pragmatică ale sanscritei. Treptat, am reușit totuși să dobândesc o anumită abilitate măcar în simpla „disecare” a textelor de tip *Upaniṣad*.

Pe de altă parte, ajunseseam tot mai contrariat de diferența dintre limba upanișadelor și sanscrita pe care o studiam la curs sau cea din gramatici, cu un grad de complexitate gramaticală mult mai ridicat decât limba relativ simplistă a textelor. Cursul de sanscrită, fiind unul introductiv, conceput mai degrabă ca un excurs istoric asupra etapelor arhaice ale limbii hindi, nu prea aborda elemente cum ar fi compuşii, derivarea nominală, și nici aspectele specifice ale pragmaticii sanscrite. Prin urmare, şirurile de cuvinte lipsite de desinență sau declinate predominant la acuzativ sau nominativ, figurând aproape întotdeauna la singular și doar la forme de masculin sau neutru, se dovedeau cu totul ermetice pentru mine. Însă cel mai mult mă intriga cvasi-absența formelor verbale finite. Având în vedere faptul că, în limba sanscrită, oricum, majoritatea cuvintelor, inclusiv temele nominale, își au ori-

Decizerea de natural și utopia religioasă a saltului în transcendent

Upanișadele ilustrează în mod paradigmatic o anumită etapă din evoluția mentalului colectiv al speciei umane, etapă care își găsește și alte importante instanțieri printre religiile lumii, și care constă din coroborarea a două elemente, unul de natură cognitivă și altul de natură existențial-soteriologică. În plan cognitiv, începe să se intuiască, în mod preștiințific, ordinea și unitatea Universului și se caută un element explicativ pentru acestea; în plan existențial, se dezvoltă o utopică ambiție religioasă care vizează o deplină acedere, racordare la principiul unității universale.

Principiul ordinii și unității universale și desconsiderarea naturalului

Redactarea upanișadelor începe în prima parte a mileniului I î.e.n., când civilizația umană, atât în India, dar nu numai, ajunge să întrezărească armonia și unitatea cosmică. Toate dobândesc un sens prin participarea, prin integrarea în această ordine universală; în timp, principiul acestei ordini ajunge să dobândească preeminență în sistemele de gândire, în detrimentul Universului însuși, al naturalului ce este armonizat de acest principiu. Se ajunge astfel la o decizie de experiența concretă, de imanent, atât cunoașterea, cât și trăirea fiind focalizate asupra principiului unificator a tot ce există. Abordarea empirică, prin care se investiga un Univers ordonat, este treptat înlocuită de o abordare speculativ-metafizică, interesată mai degrabă de principiul ordinii naturale decât de ordinea însăși.

Preferința pentru principial și desconsiderarea imanentului este remarcată cu ușurință în upanișade atât prin faptul că realitatea ultimă, Brahman, constituie subiectul lor predilect, cât și prin desem-

narea manifestării prin termeni cu conotație peiorativă, consacrarea dobândind-o „*māyā*” („iluzie”, „arătare”, „apariție magică”).

Reificarea principiului unității cosmice sub forma „realității ultime”

Tot în consonanță cu o tendință întâlnită în majoritatea religiilor din Antichitate, se operează o reificare a principiului ordinii universale, acesta ajungând să fie înfățișat drept o realitate substanțială. Reificarea nu a luat forma personificării, cum s-a întâmplat în multe alte religii și cum, de altfel, se întâmplase și în India vedică, anterior redactării upanișadelor. Nu în guvernarea și în voința unui zeu personal s-a găsit garantul ordinii universale, ci în participarea multiplicității Universului la o unică substanță care, de altfel, a fost considerată drept realitatea absolută. Universul este unitar și armonios datorită unității sale substanțiale, datorită faptului că este stabilit și emerge dintr-un unic temei, absolutul Brahman.

Decizerea de natural și utopia saltului religios în transcendent

Pe de altă parte, focalizarea asupra principialului, în detrimentul experienței ordonate și unificate de acest element, a condus, în plan religios, la un aspect imputabil, și anume la o abordare „supra-umană”, utopică, a menirii omului. Perspectiva depreciativă asupra manifestării este transferată și asupra vieții umane; într-un gest de „lăcomie” existențial-religioasă, upanișadele desconsideră umanul și limitațiile sale, considerând că unica valoare a vieții este eliberarea de condiționările și predispozițiile omenești, eliberarea de experiență și acederea la principiul *supra*-natural al omului și al Cosmosului.

Acest ideal utopic nu lasă loc la prea multă considerație față de natural și față de valorile sale. Copleșiți de o ambiție existențial-religioasă lipsită de realism, autorii brahmani refuză să accepte ființa umană doar ca o etapă limitată a procesului cosmic de consumare a energiei karmice și, drept urmare, se arată prea puțin interesați de

valorile omenescului, fie ele individuale sau colective. Plini de elan și orgoliu soteriologic, acești gânditori pur și simplu au făcut abstracție de posibilele realizări umane care totuși ar fi putut reprezenta etape – e adevărat, limitate – ale procesului karmic universal. Brahmanismul consideră că Universul evoluează în mod natural înspre consumarea energiei karmice care îl manifestă, însă, totodată, arată prea puțină încredere în mecanismele naturale de epuizare a karmei.

Autorii brahmani au preferat să se lase cuprinși de o speranță religioasă nerealistă și să schițeze, în mod mai degrabă fantezist, o cale mistică prin care omul ar fi putut nu doar să își consume menirea sa karmică limitată, ci ar fi reușit să se elibereze pe de-a-ntregul de energiile karmice care propulsează procesul universal, să facă un salt până la un prezumtiv punct final al devenirii și să se reabsoarbă în principiul ultim.

Optimismul soteriologic necenzurat de simțul realității

Brahmanismul pune bazele unei căi mistice caracterizate de o doză scăzută de realism și de un optimism exagerat cu privire la capacitatea omului de a se autodepăși, de a-și transcende condiția umană și de a reuși un salt către principiul ultim al vieții și al întregului Univers.

Idealul atingerii unui nivel transcendent al realității, liber de toate limitările imanentului, a stârnit, pretutindeni în lume, aspirațiile și imaginația religioasă a omului. Fie că a fost imaginat ca o dizolvare într-un registru transcendent sau ca o comuniune cu un zeu, majoritatea religiilor elaborate pe parcursul ultimelor trei milenii au crezut într-un astfel de ideal. Chiar și atunci când, într-o scriere de realism antropologic, unele curente religioase, cum ar fi creștinismul, au manifestat scepticism cu privire la capacitatea omului de a accede la un asemenea nivel, ele nu s-au dezis de acest ideal, ci au suplimentat sfera mijloacelor prin care se putea ajunge la acesta cu intervenția „salvatoare” a unui „mântuitor”. Măreția utopiei absolute a prevalat în fața realității omenescului limitat.

TAITTIRĪYA UPANIŞAD

Unitatea procesual-substanțială a realității

Taittirīya-Upaniṣad ține de tradiția exegetică a *Yajur-Vedei* negre, constituind secțiunile 7, 8 și 9 ale corpusului *Taittirīya-Āraṇyaka*. Următoarea secțiune, secțiunea 10, reprezintă un alt text *Upaniṣad* important, și anume *Mahānārāyaṇa*. Textul este foarte vechi, ținând de prima perioadă a redactării upaniṣadelor, perioada prozei. Vechimea textului se reflectă în conținutul său, care îmbină concepții filosofice moniste cu elemente arhaice, de sorginte vedică, uneori încercând să traseze o linie de continuitate între acestea.

Unitatea universală – oscilația între perspectiva cosmologic-procesuală și cea metafizic-substanțială

Textul are un conținut destul de eterogen, predominând totuși investigația metafizică care urmărește să expună caracterul unitar al realității.

În mare măsură ca rezultat al vechimii textului, abordarea oscilează între investigația „pe orizontală”, cosmologică, specifică mentalității vedice, și cea „verticalizată”, ontologică, specifică Vedăntei. Este interesant că *Taittirīya-Upaniṣad* reușește să concilieze mai multe perspective asupra realității, toate având drept punct de convergență monismul. Sunt de găsit în text atât pasaje care abordează natura ultimă fie cu predilecție din perspectivă substanțială, fie din perspectivă funcțional-procesuală, unitatea realității înfățișându-se deopotrivă ca unitate funcțional-organică a multiplicității și ca unitate ontologică, de co-substanțiere. Într-un spirit arhaic, reminiscentă a religiei vedice, unele paragrafe prezintă Universul ca pe un mecanism plural, ce își găsește unitatea în funcționarea

complementară a părților sale constitutive. Mai novatoare, mai în spirit vedantic, alte pasaje accentuează asupra unității de substanță.

Adeseori, exegeza brahmană a asociat textul cu prezentarea beatitudinii (*ānanda*), a repaosului fundamental, drept principiu al realității, perspectiva îmbinând procesualismul, cosmologicul și substanțialul, ontologicul; Universul ar reprezenta un proces care se derulează către propria sa stingere într-o stare de repaos beatific.

De asemenea, *Taittirīya-Upanișad* expune o investigație reductiv-graduală asupra unității experienței, căutarea etapizată a unui unic element la care să poată fi redusă întreaga manifestare. În temeiul acestei posibilități de reducere, experiența ar fi dobândit unitate.

☯ Unitatea universală – diferite abordări ontologic-substanțialiste

Având în vedere vechimea textului, perspectiva ontologică asupra unității realității este expusă cel mai adesea într-o manieră arhaică, încercându-se reducerea întregii pluralități la un singur element natural, ridicat astfel la rangul de „principiu”. Relevante în acest sens sunt pasajele II.ii.1-II.v.1 și III.i.1-III.vi.1, care se angajează în mai multe astfel de demersuri ontologice reductive, de niveluri succesive de subtilitate, elementul natural unic la care ar fi cu puțință să se reducă întreaga multiplicitate fiind considerat, pe rând, drept hrana (*anna*), suflul (*prāṇa*), mintea (*manas*), conștiința (*vijñāna*) și beatitudinea (*ānanda*) identificată, în cele din urmă, drept cel mai avansat punct la care poate ajunge demersul reductiv.

Cele două pasaje încearcă să arate cum toate manifestările ar putea fi, în ultimă instanță, considerate drept manifestări ale fiecăruia dintre cele cinci elemente naturale amintite. Textul va acorda un plus de importanță statutului principial al hranei (*anna*) și al beatitudinii (*ānanda*), însă pot fi deopotrivă întâlnite pasaje în care se încearcă reducția la suflu (*prāṇa*) sau la conștiință (*vijñāna*).¹

Indiferent de elementul natural la care se oprește investigația ontologică reductivă, *Taittirīya-Upanișad* este univocă în acceptarea

¹ *Taittirīya-Upanișad*, II.iii.1; *Taittirīya-Upanișad*, II.v.1.

unei realități unice care are „toate formele” (*viśvarūpa*)¹ și care reprezintă temeiul substanțial al întregii multiplicități.²

Anticipând abordarea mult abstractizată din Advaita Vedānta clasică, uneori, *Taittirīya-Upanișad* discută despre Brahman în mod minimal, identificându-l nu cu diferite elemente naturale, ci cu substanțialități lipsite de particular, de determinație.³

Îndepărtarea de abordările arhaice, încă tributare naturalismului, este vizibilă în perspectiva uneori transcendentalistă din care textul consideră natura ultimă, remarcând atât lipsa de determinații indicabile ale acesteia, în felul acesta ea fiind considerată a fi similară spațiului (*vyoman*, *ākāśa*), cât și imposibilitatea surprinderii sale de către mintea umană și operațiunile sale de conceptualizare.⁴

☯ Hrana (*anna*) ca identificare arhaică a substanțialității principiale

Amplu reprezentată în text este o abordare ontologică arhaică, extrapolând statutul hranei (*anna*), de la cel de principiu biologic la cel de principiu cosmic.⁵

De asemenea, paragrafele III.vii.1-III.x.1 și III.x.6, deși nu tocmai filosofice în stilul expunerii, par să atribuie hranei un statut principial, să îi confere o demnitate ontologică ultimă.⁶

☯ Identitatea dintre principiul individual (*ātman*) și principiul cosmic (*brahman*)

Universalitatea unității substanțiale a realității înseamnă totodată identitatea de substanță dintre ființa umană și întregul Univers, ambele fiind deopotrivă întemeiate într-un unic fundament. Căutarea

¹ *Taittirīya-Upanișad*, I.iv.1.

² *Taittirīya-Upanișad*, III.i.1.

³ *Taittirīya-Upanișad*, II.i.1.

⁴ *Taittirīya-Upanișad*, III.vi.1; *Taittirīya-Upanișad*, II.iv.1; II.ix.1.

⁵ *Taittirīya-Upanișad*, II.ii.1.

⁶ *Taittirīya-Upanișad*, III.vii.1-III.x.1; *Taittirīya-Upanișad*, III.x.6.

Sinelui individual, *ātman*, (termenul „*ātman*” este, la origine, un pronume reflexiv, având tocmai sensul de „sine”) conduce la principiul universal, Brahman, descoperit astfel drept „cel ascuns (*nihita*) în spațiul (*vyoman*) suprem (*parama*) din cavitatea inimii (*guhā*)”^{1,2}

Aşa se face că, în mod esențial, sub aspect substanțial, ființa umană este identică cu orice altă entitate din Univers, diferențierea lor fiind doar de natură fenomenală.³

Unitatea universală – abordarea cosmologic-procesuală

Textul expune și alte perspective asupra unității universale, de un tip mai degrabă funcțional-organic, în care caracterul unitar al Cosmosului nu ar fi dat de posibilitatea reducerii sale la o substanțialitate unică, ci de participarea elementelor sale, în complementaritate, la realizarea unei unități funcționale, dinamice. Într-un mod mai degrabă naiv, începutul textului (I.iii.1-I.iii.4) expune cinci instanțieri ale uniunii, realizate la nivelul a cinci sub-sisteme ale Cosmosului, arătând cum diferitele lor părți constitutive sunt unite în funcționalitatea la care co-participă.⁴

Alte pasaje prezintă principiul ultim al realității drept funcționalitatea proceselor naturale (III.x.2-3) sau drept forța propulsoare a proceselor, drept dinamismul lor specific (II.viii.1).⁵

Caracterul ultim al beatitudinii (*ānanda*) și sensul devenirii cosmice

O idee importantă din *Taittirīya-Upaniṣad*, frecvent prezentată de exegeza drept principalul aport filosofic al textului, este pre-

zentarea caracterului ultim al beatitudinii (*ānanda*), identificarea acesteia drept realitate ultimă, drept Brahman.¹

Se sugerează în felul acesta viziunea unui Univers procesual-dinamic, care funcționează către consumarea, stingerea energiilor sale motrice, către atingerea unei stări de repaos fundamental, experimentată la nivel uman ca starea de „beatitudine”.

Toate subsistemele Universului evoluează înspre această direcție, putându-se vorbi astfel despre un sens cosmic împărtășit de toate fenomenele, care co-participă în actualizarea acestuia. *Taittirīya-Upaniṣad* chiar prezintă beatitudinea absolută drept potențarea maximă, la un nivel desăvârșit, a tuturor formelor particulare de beatitudine, de stingere a energiilor motrice. Întregul Univers tinde către această stare și așa se face că un sistem, o ființă, cu cât este mai avansat, mai evoluat, cu atât este în mai mare măsură caracterizat de beatitudine. Scara beatitudinii, din paragrafele II.viii.1-4, explicitează beatitudinea absolută tocmai prin intermediul unei expuneri graduale a nivelurilor beatifice, începând cu cel al fericirii umane și continuând, progresiv, cu cel al ființelor din planurile superioare de existență.²

Beatitudinea ultimă și sensul devenirii universale pot fi astfel considerate drept versiunile cosmice ale fericirii umane, respectiv a sensului vieții umane.

Cosmosul și umanul nu sunt esențial diferite, condiția umană reprezentând doar un anumit tip de manifestare ce a luat naștere la nivelul universului. Ființa umană rezează doar un decupaj, o delimitare particulară a acestui vast organism cosmic unitar, care se derulează spre propria sa consumare – fie că atinge vreodată acest punct sau este vorba de un proces perpetuu, ciclic, în care consumarea unor energii se produce concomitent cu apariția unora noi, care astfel asigură continuitatea nesfârșită a procesului. Omul nu este altceva decât Cosmosul, ci o versiune limitată a Cosmosului, un micro-cosmos, care funcționează în sincron cu procesul universal.

Tot ceea ce se găsește la nivelul macrocosmosului este de găsit și la nivelul delimitat al umanului, și viceversa. Existențialul încetează

¹ *Taittirīya-Upaniṣad*, II.i.1.

² *Taittirīya-Upaniṣad*, I.vi.1.

³ *Taittirīya-Upaniṣad*, II.viii.5; III.x.4.

⁴ *Taittirīya-Upaniṣad*, I.iii.1-4.

⁵ *Taittirīya-Upaniṣad*, III.x.2-3; *Taittirīya-Upaniṣad*, II.viii.1.

¹ *Taittirīya-Upaniṣad*, III.vi.1.

² *Taittirīya-Upaniṣad*, II.viii.1-4.

a mai reprezenta o categorie strict umană, fiind extrapolat la nivel cosmic. Sensul vieţii umane nu reprezintă decât o instanţiere delimitată a sensului evoluţiei cosmice; procesele vieţii îşi găsesc împlinirea într-una şi aceeaşi stare de „beatitudine” (*ānanda*) spre care tinde întregul Univers, diferitele forme de satisfacţie umană reprezentând doar aspecte ale beatitudinii, ale „satisfacţiei cosmice”.¹

✠ „Evanghelia” brahmană – optimismul cosmic

Proclamarea caraterului ultim al beatitudinii, dincolo de aspectele sale ontologice, are importante conotaţii existenţialiste, afirmând supraordonarea beatificului faţă de drama şi suferinţa umană. Indiferent de gradul de tragic al unui proces, natura sa ultimă este una beatifică; orice proces este, în mod intrinsec, sortit reabsorbţiei în beatitudinea din care, de altfel, provine şi care reprezintă esenţa sa fundamentală.

Într-un anumit sens, acest mesaj reprezintă „evanghelia” hindusă, vestea cea bună transmisă de brahmanism într-o formulare ontologică. În mod esenţial, Universul, oricât de ostil ar putea părea uneori, reprezintă beatitudine şi, în cele din urmă, se va reabsorbi în beatitudinea fundamentală. Sensul devenirii cosmice este unul pozitiv, Universul fiind „condamnat” la beatificare. Această poziţie cosmologic-ontologică îndreptăţeşte o atitudine existenţială pozitivă, optimistă, încrezătoare.

Mesajul este încă şi mai optimist decât în cazul altor religii, beatitudinea fiind prezentată drept finalitatea implacabilă a oricărui proces cosmic, drept temeiul său ontologic. Eliberarea din maleficitatea manifestării se produce prin simpla realizare a caracterului fundamental al beatitudinii care, doar din ignoranţă, nu era recunoscută ca atare. Luciditatea ontologică conduce la realizare în plan soteriologic.²

Înţelegerea naturii accidentale a maleficităţii, în opoziţie cu natura fundamentală a beatitudinii, conduce la o pace „imună” faţă de orice considerent cosmic-omenesc.³

✠ Structurarea ierarhizată a nivelurilor de realitate

La fel ca majoritatea schemelor ontologice monist-emanati-oniste, şi brahmanismul identifică, la nivelul emanaţiei cosmice, o serie de straturi, de niveluri succesiv-ierarhice ale realităţii. Trecerea de la unitate la pluralitate se face treptat, urmându-se un model verticalizat, care distinge câteva niveluri ontologice.

Multiplicitatea reprezintă astfel rezultatul unei dispersări etapizate şi tot mai accentuate a realităţii; la nivelurile sale mai de jos, ea este mai puţin accentuată, pierderea în pluralitate accentuându-se pe măsura îndepărtării de principial.

Implicaţia acestei scheme emanaţioniste asupra metodologiei de investigaţie metafizică este că şi căutarea principiului ultim se va face printr-o regresie graduală, etapizată, către fundament. Căutarea ontologică a upanişadelor se înfăţişează adesea sub forma unei reducţii graduale la o serie de elemente ce ar putea reprezenta temeiul ultim al experienţei. Succesiv, diferitele etape ale reducţiei sunt puse sub semnul întrebării, lăsând loc unei alte etape, de nivel mai profund, demersul avansând astfel către temeiul ultim al întregii experienţe.

Investigaţia din *Taittirīya-Upaniṣad* parcurge cinci astfel de etape succesive: se pleacă de la un nivel grosier, substanţial, al observaţiei, de la postularea „hranei” (*anna*) drept principiu al întregii manifestări. Acestei etape îi succedă una de tip organic-procesualist, în care Universul, identificat anterior cu materialitatea „hranei”, considerată sub diversele sale transformări, este prezentat drept viaţă, drept „suflu (cosmic)” (*prāṇa*), drept un organism cosmic. Următoarele două etape ale reducţiei ilustrează tendinţele idealiste ale filosofiei brahmane, totalitatea fiind redusă mai întâi la „minte” (*manas*), iar apoi la „conştiinţă” (*viññāna*). Pasul ultim al reducţiei, prin care se accede la principiul realităţii, este identificarea „beatitudinii” (*ānanda*), a repaosului perfect, a echilibrului absolut, a deplinei împăcări, drept temei ultim al Universului.¹

¹ *Taittirīya-Upaniṣad*, II.v.1.

² *Taittirīya-Upaniṣad*, II.iv.1; *Taittirīya-Upaniṣad*, II.vii.1.

³ *Taittirīya-Upaniṣad*, II.ix.1.

¹ *Taittirīya-Upaniṣad*, III.i.1-III.vi.1; *Taittirīya-Upaniṣad*, II.i.1-II.v.1.

În această abordare, ontologicul, cosmologicul și existențialul fuzionează într-o unitate de nivel superior. Fiind reductibil la o unică „hrană”, Universul este caracterizat de o unitate substanțială. Unitatea ontologică poate fi considerată și în termeni idealști-fenomenologici, ea constând astfel din reductibilitatea întregii manifestări la o substanță de tip noetic, fie că aceasta este înfățișată drept „minte” (*manas*) sau „cunoaștere” (*vijñāna*).

Fiind animat de un unic suflu, Universul reprezintă un organism unitar, un unic sistem cosmic. Mai mult decât atât, prin afirmarea principialității beatitudinii, Universul și toate sub-sistemele sale, inclusiv sub-sistemul uman, este caracterizat de un sens de evoluție, de o tendință către „stingerea” energiilor sale dinamice în starea de „beatitudine” și astfel întregul dobândește, ca determinații intrinseci ale sale, caracteristici existențiale.

Întregul Univers este astfel înfățișat drept un organism unitar, atât din punct de vedere substanțial, cât și din punct de vedere funcțional, reprezentând o unitate caracterizată de sens și direcție evolutivă.

✠ Nivelurile de realitate și „toleranța” ontologică

Cele cinci straturi/niveluri ale realității identificate în *Taittirīya-Upanișad* sunt totuna cu cele „cinci învelișuri/teci” (*pañcakośa*) ale realității ultime, din școala Advaita Vedānta: învelișul ce constă din hrană (*annamayakośa*), învelișul ce constă din suflu (*prāṇamayakośa*), învelișul ce constă din minte (*manośmayakośa*), învelișul ce constă din conștiință (*vijñānamayakośa*) și învelișul ce constă din beatitudine (*ānandamayakośa*).

Există însă o anumită diferență, ce ține în primul rând de nivelul de „rigoare” ontologică, între concepția despre cele cinci învelișuri (*kośa*) ale lui Brahman din Vedānta clasică și expunerea cu privire la cele cinci identificări ale sale din *Taittirīya-Upanișad*. Toate cele cinci învelișuri sunt, conform Vedāntei clasice, de o natură mai degrabă fenomenală și, prin aceasta, reprezintă ocultări ale realității, având niveluri ierarhizate de subtilitate. Exegeza vedantică contemporană a ilustrat adeseori structura ontologică a realității prin metafora cepei, care, ea însăși, nu

reprezintă altceva decât un unic miez acoperit succesiv de nenumărate straturi care învăluie, ascund, ocultează miezul. Natura lui Brahman transcende cele cinci învelișuri, inclusiv învelișul ce constă din beatitudine (*ānandamayakośa*). În Vedānta clasică, beatitudinea caracteristică acestui ultim înveliș nu este beatitudinea absolută a lui Brahman, iar aceasta deoarece, la nivelul învelișului ce constă din beatitudine, natura lui Brahman este afectată de ignoranță, chiar dacă într-o formă primară, lipsită de determinație, de particularizare.

În *Taittirīya-Upanișad*, cele cinci elemente par să fie prezentate mai degrabă drept aproximări succesive ale realității autentice, ale lui Brahman, iar ultimul dintre aceste elemente – beatitudinea (*ānanda*) – constituie însăși natura absolută.

Textul se arată astfel mai „îngăduitor” ontologic decât Advaita Vedānta clasică, nedelimitând strict între realitate (ceea ce e dincolo și de învelișul ce constă din beatitudine – *ānandamayakośa*) și iluzie (succesiunea celor cinci învelișuri), ci, mai degrabă, ierarhizând, într-o serie continuă, gradul de realitate al celor cinci registre. Realitatea este înfățișată mai degrabă drept un tot unitar, la nivelul căruia nu se operează nicio dihotomie între real (*sat*) și iluzoriu (*māyā*), așa cum va face Advaita Vedānta clasică, ci, mai degrabă, se disting grade succesive de realitate. Totul este înglobat într-o unică realitate atotcuprinzătoare care doar este în mai mică sau în mai mare măsură „diluată”.

✠ Transmutarea noetică înspre fundament

Ontologia idealistă a brahmanismului interpretează condiția înlănțuită drept o pierdere a conștiinței în propriile sale ideai, cu care ajunge să se identifice, pe care și le asumă, în mod eronat, drept identitate de sine. Conștiința ce proiectează Universul își induce sieși o situație paradoxală, de focalizare asupra propriilor proiecții și chiar de înlănțuire în acestea. Focalizată asupra propriei sale manifestări, conștiința ajunge să fie limitată de acestea; îndepărtându-se de natura sa de subiect ultim ce proiectează, ea se pierde în propriile sale ideai, fiind totodată deprivată și de controlul/determinația asupra manifestării, specifice statutului său de subiect ultim.